

Mothers' Lived Experience of Sex Rearing in Preschool Children

Negin Naderi¹
Maryam Gholamzadeh Jefre²
Mansour Soudani³

The aim of the present study was to investigate the lived experience of mothers from the sex rearing of their preschool children. This research was performed qualitatively using a phenomenological approach that in which 11 mothers of one to three children at least 3 to 6 years old were interviewed in depth and explored. Data were collected, recorded and coded and was analyzed with Colaizzi method in the form of main and sub-thematic themes. Analysis of 205 Preliminary Code, led to the identification of 2 themes (Sexual Innocence preservation and sexual abuse prevention Channel) and 8 sub-themes (Self-based maternal care, Child-based care, Monitoring of Sexual content, Answering to the child's sexual questions, Pay attention to the needs of the child, Respect and attention to the child's wishes, Pay attention to the child's relationship with others and Improvement of self-care skills). The final structure of participants' experience suggests that sex rearing is multidimensional in preschoolers with Using care, supervision, attention, accountability and training methods.

Keywords: Sex Rearing, Lived Experience, Preschool Children

-
1. PH.D Candidate in Consultation, Ahvaz Branch, Islamic Azad University, Ahvaz, Iran
yasnaderi91@gmail.com
  2. Corresponding Author: Assistant Professor, Department of Consultation, Ahvaz Branch, Islamic Azad University, Ahvaz, Iran
gholamzadeh.m723@gmail.com
  3. Associate Professor, Department of Consultation, Ahvaz Branch, Islamic Azad University, Ahvaz, Iran/ Department of Consultation, Ahvaz Shahid Chamran University, Ahvaz, Iran
sodani_m@scu.ac.ir

نشریه علمی فرهنگی - تربیتی زنان و خانواده
سال شانزدهم، شماره ۵۴، بهار ۱۴۰۰: ۱۳۴-۱۱۳

تجربه زیسته مادران از تربیت جنسی کودکان پیش از دبستان

مریم غلامزاده جفره^۲

نگین نادری^۱

منصور سودانی^۳

پذیرش نهایی: ۱۳۹۹/۱۰/۰۵

دریافت مقاله: ۱۳۹۹/۰۶/۰۱

چکیده

هدف این پژوهش بررسی تجربه زیسته مادران از تربیت جنسی کودکان پیش از دبستان خود بود. این پژوهش به روش کیفی و با استفاده از رویکرد پدیدارشناسی انجام شد که در آن یازده مادر صاحب یک تا سه فرزند حداقل سه تا شش ساله مورد مصاحبه عمیق و اکتشافی قرار گرفتند. داده‌ها جمع‌آوری، ثبت و شناسه‌گذاری، و سپس در قالب مضمون‌های اصلی و فرعی طبقه‌بندی شد و به روش کلایزی تحلیل شد. تحلیل ۲۰۵ شناسه اولیه، به شناسایی دو مضمون اصلی بسترهای حفظ معصومیت و بسترهای پیشگیری از سوء استفاده جنسی و هشت مضمون فرعی (مراقبت‌های مادران مبتنی بر خود، مراقبت‌های مبتنی بر کودک، نظارت بر تماس با محتواهای جنسی، پاسخ به سؤالات جنسی کودک، توجه به نیازهای کودک، احترام و توجه به خواسته‌های کودک، توجه به ارتباط کودک با دیگران و تقویت مهارت‌های خودمراقبتی) منجر شد. ساختار نهایی تجربه شرکت‌کنندگان حاکی از چندبعدی بودن تربیت جنسی در سال‌های پیش از دبستان با استفاده از روش‌های مراقبتی و نظارتی، توجه، پاسخگویی و آموزشی بوده است.

کلیدواژه‌ها: کودک، آموزش جنسی کودک، مادران و تربیت جنسی کودکان، تجربه زیسته مادران و کودک.

۱. دانشجوی دکتری گروه مشاوره، واحد اهواز، دانشگاه آزاد اسلامی، اهواز، ایران. Yasnaderi91@gmail.com

۲. نویسنده مسئول: استادیار گروه مشاوره، واحد اهواز، دانشگاه آزاد اسلامی، اهواز، ایران.

Maryam-jofreh@iauahvaz.ac.ir

۳. استاد گروه مشاوره، واحد اهواز، دانشگاه آزاد اسلامی، اهواز، ایران / گروه مشاوره، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز،

Sodani_m@scu.ac.ir

ایران.

مقدمه

والدین دوست دارند کودکانشان به بزرگسالانی سالم، شاد و درنهایت مطمئن تبدیل شوند (رشید و حسینی اصل نظرلو، ۱۳۹۶). بخشی از این چالش، تربیت کودکی با تمایلات جنسی سالم برای داشتن عملکرد جنسی سالم است (چری و برهانی^۱، ۲۰۱۵). رسیدن به چنین هدفی، برنامه تدریجی و تحولی می‌طلبد که تربیت جنسی نام دارد (احمدی، ۱۳۹۵). باتوجه به اینکه مشکلات احتمالی رفتار جنسی در آینده کودک، تحت تأثیر رشد جنسی طبیعی، عوامل فرهنگی و محیطی قرار می‌گیرد (جیل و شاو^۲، ۲۰۱۳)، تربیت صحیح جنسی در کودکی اهمیت می‌یابد. به‌علاوه سال‌های پیش از دبستان به سبب شکل‌گیری اساس شخصیت در آن و ایجاد سؤالاتی در کودک، که چگونگی پاسخ به آن از سوی والدین، تفسیر کودک از روابط، بدن خود، بدن دیگران و جهان جنسی او را می‌سازد، دوره‌ای بسیار مهم و حیاتی است (استون، اینگهام، مک‌گین، بنگری هاول^۳، ۲۰۱۷). در این دوره سنی مادران مربی اصلی کودک هستند و چگونگی نگرش و واکنش آنها به تربیت و آموزش جنسی اهمیت دارد. پژوهش‌ها نشان می‌دهد که برخی از مادران به دلیل تمایل به تداوم معصومیت کودک (استون و همکاران، ۲۰۱۷؛ اکسای، کیانو و وانگ^۴، ۲۰۱۶؛ لیتون فاکس^۵، ۱۹۸۰ و رشید و همکار، ۱۳۹۶)، شرم و ناراحتی (اکسای و همکاران، ۲۰۱۶؛ ترنبال، ورش و شیک^۶، ۲۰۰۸)، ترس از تضعیف حیات کودک (حسامی، ۱۳۹۷) و احساس عدم آمادگی (ترنبال و همکاران، ۲۰۰۸ و فلوریس و باروسو^۷، ۲۰۱۷) از ارائه دانش جنسی خودداری می‌کنند. گروهی از مادران هم به ارائه آموزش‌های لازم می‌پردازند (استون و همکاران، ۲۰۱۷؛ اکسای و همکاران، ۲۰۱۶ و کارتانسا، اخان، تنیر و یلدیز^۸، ۲۰۱۵).

مروری بر پژوهش‌ها نشان می‌دهد که والدین به‌منظور تربیت جنسی کودک پیش از دبستان خود، روش‌های گوناگونی را در پیش می‌گیرند: نخست پرورش دلبستگی ایمن در کودک از طریق نوازش او به‌همراه برقراری رابطه‌ای گرم، پذیرنده و پاسخگو که زمینه رشد روانی سالم

-
1. Cherie & Berhanie
  2. Gil & Shaw
  3. Stone, Ingham, McGinn & Bengry-Howell
  4. Xie, Qiao & Wang
  5. Litton Fox
  6. Turnbull, Wersch & Schaik
  7. Flores & Barroso
  8. Kurtuncu, Akhan, Tanir, & Yildiz

کودک، تأثیرپذیری بیشتر از والدین (گارتنر، فایت و کلدر^۱، ۲۰۱۰) و پیشگیری از سوء استفاده جنسی از او را فراهم می‌آورد (هساپسیوگلو^۲، ۲۰۱۷؛ رادولف، زیمبر - جمبک، شینلی و هاوکینز^۳، ۲۰۱۷؛ رادفورد، آلنوگ و هینز^۴، ۲۰۱۵ و موریس و همکاران^۵، ۲۰۰۷). دوم، عملکرد مراقبتی، نظارتی و الگویی مادران شامل عدم ارائه اطلاعات جنسی (مک‌گین و همکاران^۶، ۲۰۱۶) به تعویق انداختن آموزش جنسی (بخشی و خرمايي، ۱۳۹۷ و استون و همکاران، ۲۰۱۷)، جلوگیری از رویارویی با محتوای جنسی مانند خاموش کردن تلویزیون، تعویض کانال، گرفتن چشم کودک، خرید از فروشگاه‌های لباس منتخب، دور نگهداشتن مجله‌های با تصاویر برهنه و نیمه‌برهنه از دید کودکان، اعمال فیلتر سایت‌های اینترنتی غیر مجاز و حق استفاده از اینترنت در حضور والدین (کارتانسا و همکاران، ۲۰۱۵)، نظارت بر رسانه‌های حاوی محتوای جنسی (استون و همکاران، ۲۰۱۷) و نظارت بر ارتباط با دوستان (گارتنر، ۲۰۱۰) با هدف پاسداری از معصومیت جنسی کودک (رادولف و همکاران، ۲۰۱۷) و پیشگیری از سوء استفاده جنسی از او (تاکاهاشی، اوکادا، هاشیمو و آنمه^۷، ۲۰۱۵). سوم، پیشگیری از سوء استفاده جنسی از کودک با آموزش نواحی خصوصی بدن و چگونگی مراقبت از آن و ترساندن کودک از مهاجمان احتمالی (رادولف و همکاران، ۲۰۱۷). پژوهش‌ها دریافته است که آموزش مسائل پیشگیرانه جنسی توسط والدین به کودکان از همان دوران کودکی موجب افزایش سلامت جنسی، بهبود مهارت‌های خودمراقبتی (یچن، جینگ‌چی و بای^۸، ۲۰۱۸)، ایجاد نگرش، باورها و ارزش‌هایی درباره هویت، روابط و صمیمیت در کودک (ترنبال و همکاران، ۲۰۰۸) و کاهش گرایش کودکان به رفتارهای پرخطر جنسی در نوجوانی خواهد شد (کین کید، جونز، استریت و مک‌کی^۹، ۲۰۱۲). درباره پاسخگویی به سؤالات جنسی کودکان، که یکی از نگرانی‌های عمده مادران در این سنین است، پژوهش بخشی و خرمايي (۱۳۹۷) سه واکنش را از سوی مادران نشان داده است: اول، انتظار برای طرح پرسش توسط کودک. دوم، آغاز صحبت از سوی والدین و سوم، تعویق پاسخگویی. با مرور پژوهش‌ها می‌توان دریافت که بیشتر روش‌های این پیشینه به دیگر کشورها مربوط است و در ایران

1. Gaertner, Fite & Colder
2. Hesapcioglu, Aktepe, Ozyay, Kaytanli, Ozmen, Tural & Kose
3. Rudolph, Zimmer-Gembeck, Shanley & Hawkins
4. Radford, Allnock & Hynes
5. Morris
6. McGinn, Stone, Ingham & Bengry-Howell
7. Takahashi, Okada, Hoshimo & Anne
8. Yichen, Jingqi & Buyi
9. Kincaid, Jones, Sterrett & McKee

تنها تعداد اندکی پژوهش، آن هم بیشتر در زمینه دانش و نگرش مادران یا اثر آموزش تربیت جنسی بر رفتار و نگرش آنها یا بر کنجکاوی جنسی کودکان انجام شده است (به عنوان نمونه میردی، حسن پور ازغدی و امیری فراهانی، ۱۳۹۶؛ بخشی و همکار، ۱۳۹۷) و تعداد انگشت شماری هم به بحث تربیت جنسی از دیدگاه اسلامی پرداخته است (فقیهی، ۱۳۹۴؛ ثابت، ۱۳۹۶؛ محمدی مقدم، ۱۳۹۷؛ مرویان حسینی، ۱۳۹۷). بر این اساس و به منظور پرکردن خلأ موجود در جهت شناخت روش های مادران در تربیت جنسی، هدف پژوهشگران این مقاله بررسی تجربه زیسته مادران از تربیت جنسی کودک پیش از دبستان قرار گرفت تا دریابند مادران، تجربه خود را چگونه توصیف، و برای رسیدن به آن چه کرده اند.

روش

پژوهشگر پاره ای از اوقات قصد دارد به فرد، موقعیت یا سلسله ای از حوادث معین عمیقتر بنگرد. بنابراین می پرسد این افراد چگونه عمل می کنند. پژوهشگران برای پاسخ به چنین سؤال هایی تحقیقات کیفی را به کار می گیرند (دلاور، ۱۳۸۹). فکر اصلی در پس پژوهش کیفی، فهم مسئله یا موضوع بحث انگیز از دید شرکت کنندگان و پژوهش به منظور کسب این اطلاعات است (کرسول^۱، ۱۹۹۷؛ ترجمه دانایی فرد و کاظمی، ۱۳۹۶). این پژوهش نیز از دسته پژوهش های کیفی و در جستجوی فهم عمیق پدیده تربیت جنسی کودکان پیش از دبستان توسط مادران است. پژوهشگران برای رسیدن به این هدف با نمونه گیری هدفمند به شیوه نمونه گیری معیار به سراغ مادرانی رفتند که ضمن ابراز تمایل و موافقت با شرکت در پژوهش، تربیت جنسی کودک سه تا شش ساله خود را در زمان پژوهش یا در سال های اخیر تجربه کرده بودند. این پژوهش پس از آگاه سازی مادران از هدف و روش پژوهش از طریق مصاحبه نیمه ساختاریافته^۲ به مدت ۹۰ تا ۱۲۰ دقیقه برای هر جلسه انجام شد تا جایی که الگوی پاسخ ها تکراری شد و داده ها به اشباع رسید. مطالعه با این سؤال از مادران آغاز شد که تربیت جنسی نزد شما چه معنایی دارد و با این سؤال دنبال شد که برای تربیت جنسی کودک خود چه کرده اید. در این پژوهش، علاوه بر مصاحبه از خاطرات برخی مادران از تجربه کودکی آنان نیز استفاده شد. پژوهشگر، پس از گرفتن رضایت

1. Creswell
2. Semi-structured interview

آگاهانه شرکت کنندگان و دادن اطمینان به آنان دربارهٔ محرمانه ماندن اطلاعات شخصی آنها، ضبط هر مصاحبه با نرم‌افزار ضبط‌کننده صوت تلفن همراه و یادداشت برداری، برای یافتن مضمون‌های اصلی و فرعی شناسه‌گذاری شد، و به‌روش کلایزی تحلیل شد. به‌منظور اعتبارپذیری داده‌ها از شیوه کسب اطلاعات دقیق موازی^۱، روش کنترل اعضا و خودبازبینی پژوهشگر استفاده شد (عباس‌زاده، ۱۳۹۱).

یافته‌ها

شرکت‌کنندگان این پژوهش را یازده مادر تشکیل دادند که تمامی آنها با همسر خود در یک خانه زندگی می‌کردند. میانگین سنی آنان ۳۵/۵ سال و میانگین طول مدت زندگی مشترکشان ۱۲ سال بود. ۶۳/۶ درصد آنها صاحب دو فرزند و بقیه صاحب یک یا سه فرزند بودند. سطح تحصیلات آنان از دیپلم تا کارشناسی ارشد متغیر بود و بیشترین آن را کارشناسی (۶۳ درصد) تشکیل می‌داد. تحلیل تجربه زیسته شرکت‌کنندگان به شناسایی ۲۰۵ شناسه اولیه، دو مضمون اصلی (بسترهای حفظ معصومیت جنسی کودک و بسترهای پیشگیری از سوء استفاده جنسی از کودک) و هشت مضمون فرعی منجر شد که در جدول‌های ۱ و ۲ آمده است.

الف. بسترهای حفظ معصومیت جنسی کودک

بررسی تجربه زیسته مادران نشان داد که تلاش آنان برای حفظ معصومیت جنسی کودک در سایه چهار بستر اتفاق افتاده است: مراقبت‌های مادران مبتنی بر خود، مراقبت‌های مبتنی بر کودک، نظارت بر تماس با محتواهای جنسی و پاسخ به سؤالات جنسی کودکان که نمونه نقل قول‌ها در جدول (۱) آمده است.

مراقبت‌های مادران مبتنی بر خود: این بخش شامل چهار نوع مراقبت بود: مراقبت بر روابط زناشویی و حریم خصوصی خود، مراقبت از حریم خصوصی کودک، مدیریت پوشش و مراقبت در معاشرت. مادران با توجه به خواب و بیداری کودک، خودداری از هرگونه گفتگو و رفتار جنسی در حضور کودک، استفاده از مانع فیزیکی جلوی دید کودک و جداکردن محل خواب کودک از روابط زناشویی و حریم خصوصی خود مراقبت کرده بودند. مراقبت از حریم خصوصی کودک، دغدغه‌ای بود که از طریق اختصاص اتاق جدا به کودک، خودداری از بوسه‌دادن و

گرفتن از لب کودک و خودداری از لمس زیاد ناحیه تناسلی کودک هنگام شستن او به آن پرداخته شده بود. برخی از مادران، یکی از راه‌های حفظ معصومیت جنسی کودک را توجه به پوشش خود دانسته و از پوشیدن لباس‌های محرک و تعویض لباس جلوی کودک خودداری کرده بودند. بعضی دیگر از مادران با این استدلال که کودکشان هنوز در کی از این مسائل ندارد و یا دختر است، پوشش راحتی اختیار کرده بودند. یکی دیگر از بسترها معاشرت‌های مادران بود. تجربه آنها حاکی از شرکت در مهمانی‌های خلوت و کاستن زمان آن، قطع ارتباط با افراد بی‌ملاحظه و خودداری از گفتگوی جنسی در معاشرتها بود.

مراقبت‌های مبتنی بر کودک: مادران در این بخش از سه راه نظارت بر بازی، نظارت بر معاشرت‌ها و مدیریت کنجکاوی‌های جنسی، مراقبت‌های خود را بر کودک اعمال کرده بودند. برخی از مادران برای نظارت بر بازی کودک به روش بازی کودکان با هم توجه، و برای آن قانون تعیین کرده بودند؛ مثل کشتی گرفتن ممنوع و قفل کردن در اتاق ممنوع؛ برخی نیز حوزه آسیب را دوستی‌های کودک دانسته و با روش‌های زیرنظر داشتن تعامل کودکان با هم (روش ارتباط، محتوای گفتگو)، جدا کردن بستر خواب کودکان از هم، جلوگیری از ارتباط یا کاستن از محبوبیت دوست نامطمئن نزد کودک خود، فراهم کردن فرصت ارتباط با دوستان مطمئن و تنظیم خواب و بیداری مادر با کودک، مراقب کودکان خود بودند. کنجکاوی‌های کودکان هم از نظر مادران دور نمانده بود. تجربه مادران حاکی از رویارویی با موقعیت‌های معمول و ویژه در برخورد با کنجکاوی‌های جنسی کودک بود. برخی از مادران از طریق در نظر داشتن تفاوت شدت کنجکاوی کودکان با هم، حساس نکردن عضو خصوصی، کنترل نامحسوس کودک هنگام تنهایی (در اتاق یا حمام) و دادن فرصت تجربه آرایش به کودک، این موقعیت‌ها را مدیریت کرده بودند. تجربه برخی دیگر از مادران شامل موقعیت‌های ویژه‌ای چون لمس پستان مادر، حرکات مالشی، نعوذ پسرانه و عریان‌نمایی کودک در جمع بود که از بی‌اعتنایی و خودداری، کناربردن دست کودک یا مشغول کردن آن به چیزی دیگر برای لمس پستان مادر، انحراف توجه، بی‌اعتنایی، تذکر شفاهی به کودک، بیان پیامد احتمالی رفتار و تنبیه برای مدیریت حرکات مالشی کودک، پیشنهاد تخلیه مثانه به کودک در واکنش به نعوذ پسر بچه و عدم واکنش هیجانی و تذکر به لزوم پوشیدن لباس در پاسخ به عریان‌نمایی کودک استفاده کرده بودند.

نظارت بر تماس با محتوای جنسی: برخی از مادران برای حفظ معصومیت جنسی کودک خود، روش‌های پرهیز از رویارویی با محتوای جنسی چون تعیین شبکه‌ها و برنامه‌های مجاز برای

کودک، تعیین قانون، حذف ماهواره و تلویزیون از زندگی و خودداری از تماشای ماهواره جلوی کودک و برخی دیگر به منظور عدم حساس سازی کودک در رویارویی ناگهانی با صحنه جنسی از روش هایی چون بی اعتنایی، همراهی با کودک در تماشا، انحراف توجه او از طریق صحبت با کودک، پرسش از کودک و صدا کردن او و در صورت لزوم تذکر به صاحبخانه برای خاموش کردن ماهواره استفاده کرده بودند.

پاسخگویی به سؤالات جنسی کودکان: یکی از بزرگترین نگرانی های مادران این بود که مبدا کودکشان با سؤال های پی در پی آنها را غافلگیر کند و یا سؤالی پرسد که مادران نمی دانند به آن چه پاسخی بدهند که موجب کنجکاوی بیشتر او نشود. بنابراین در پاسخ به سؤالات کودک، برخی صرفاً سؤال را کنجکاوی دانسته و به آن پاسخ نداده بودند؛ بعضی هم برای یافتن علت پرسش کودک سؤال او را با سؤال پاسخ داده بودند. برخی راه نجات خود را پاسخ صحیح دانسته و دیگران هم از پاسخ های نادرست، طولانی و یا معنوی استفاده کرده بودند.

جدول ۱. بسترهای حفظ معصومیت جنسی کودک

مضمون اصلی	مضمون های فرعی	شناسه ها	نمونه نقل قول ها
بسترهای حفظ معصومیت جنسی کودک	مراقبت های مادران مبتنی بر خود	مراقبت بر روابط زناشویی و حریم خصوصی خود	از وقتی بچه هامون بزرگتر شدن تا وقتی می خوابیدن منتظر می شدیم/ هیچ وقت بچه رو تو اتاق خودمون نمی خوابوندم/ در حضور اون هیچ صحبتی درباره مسائل جنسی نمی کنیم/ وقتی می خوابیم با هم باشیم من جای بچه رو جدا می کنم/ پتو باید حتما روی ما باشه.
			من از سه سالگی اتاق دخترم جدا کردم/ من لبای بچه رو اصلاً نمی بوسم، اگه بخوام بوسم با دست می گیرم بعد دست خودمو می بوسم/ من موقع شستنش تو دستشویی فقط آب روی بدنش می گیرم.
			لباس یقه باز و بدن نما جلوی پسر نمی پوشم/ به دخترم گفتم وقتی پدر و مادر می خوان لباس عوض کنن نباید توی اتاق باشه/ من برای حمام دادن پسر یک شلوارک کوتاه می پوشم بدون پوشش بالاتنه؛ پسر من الآن کوچیکه، تو این چیزا نیست/ من بچه بزرگم دختری جلوش راحتتم، تاپ و شلوارک می پوشم.
			مهمانی که خلوت بود می رفتم و حداکثر نیم ساعت می نشستم/ اگه می دیدم تذکر به صاحبخونه فایده نداره دیگه نمیردمش اونجا/ به دیگران اجازه نمیدم در مورد مسایل جنسی جلوی بچه صحبت کنن.

مضمون اصلی	مضمون‌های فرعی	شناسه‌ها	نمونه نقل قول‌ها
بسترهای حفظ معصومیت جنسی کودک	مراقبت‌های مبتنی بر کودک	نظارت بر بازی	شنیدم پسر همسایه به پسر من گفت بیا شکم بازی کنیم منم سریع رفتم تو اتاق / با دوستاش توی سالن بازی می‌کرد و توی اتاق اجازه بستن درو نداشتن / دختر و پسر من اصلاً از چشم دور نیستن. هیچ وقت نشده که برن تو اتاقو درو قفل کنن و تنها بازی کنن.
بسترهای حفظ معصومیت جنسی کودک	مراقبت‌های مبتنی بر کودک	نظارت بر معاشرت‌ها	وقتی پسر همسایه می‌ومد خونه‌مون بشدت مراقبشون بودم / پسر من ۴ - ۵ ساله بود با دوستاش در خونه بازی می‌کرد، من می‌رفتم می‌نشستم دم در مبادا به بچه‌ام فحش بدن یا حرف بدی یادش بدن / وقتی از پسر همسایه رفتار نامناسبی دیدم دیگه نداشتیم بره خونه‌شون / ی‌روز دخترم گفت دوستش گفته بیا شورتامونو به هم نشون بدیم. دیگه نداشتیم دخترم باهاش بره، حتی سعی کردم محبوبیتشو پیش بچه م کم کنم / من هرگز بچه‌مو تنها نمی‌ذاشتم الانم خونه دوستانی که می‌شناسمشون می‌فرستم / اصلاً نشده که من خواب باشم و بچه‌ها بیدار باشن.
بسترهای حفظ معصومیت جنسی کودک	مراقبت‌های مبتنی بر کودک	مدیریت کنجکاوی‌های جنسی کودک (نظارت معمول)	پسرای من از نظر کنجکاوی جنسی با هم خیلی فرق دارن؛ به اولی در سه‌سالگی اندام خصوصوی یاد دادم ولی دومی الان چهار سالشه و هنوز در مخیلهش نمی‌گنجه / از اول بچه‌ها رو زیاد در مورد عضو خصوصیشون حساس نکردم. گاهی لباسشو در می‌آورد من نمی‌گفتم وای زشته عیب، نکن! فقط می‌گفتم مامان لباستو بپوش / من و پسرمو دخترم با هم حمام می‌کنیم، همه با لباس زیر هستیم. پوشش بالاتنه هم ندارم این برانشون عادیه / اگر دخترم بخواد تنهایی حمام کنه چند بار بهش سر می‌زنم، تو اتاقم که داره بازی می‌کنه آگه ببینم صدایی ازش نیست میرم سر می‌زنم / من میل خودمو به آرایش یادم هست، می‌دونم این ی کنجکاویه برا همین یکی دو باره وقتی اصرار می‌کنه ی رژ کمرنگی می‌مالم روی لپش / من به دخترم گفتم وقتی دارن توی حمام با برادرش آب بازی می‌کنن نباید لباس زیرشونو در بیارن.
		مدیریت کنجکاوی‌های جنسی کودک (نظارت بر موقعیت‌های ویژه)	ی‌روز یواشکی اومدم تو اتاق دیدم دخترم خوابیده روی شکمش و داره خودشو فشار میده، ولش کردم رفتم. البته گاهیم سرگرمش می‌کنم یا باهاش صحبت می‌کنم. آخرین بار جلوی بقیه این کارو کرد منم نشگونش گرفتم، دردش اومد دیگه تکرار نکرد / ی‌روز دخترم که پنج‌سالش بود اومد گفت برادرش و پسر برادرم دور از چشم بقیه بهش نگاه کردن، من بدون اینکه

مضمون اصلی	مضمون‌های فرعی	شناسه‌ها	نمونه نقل قول‌ها
			دعواش کنم یا احساس گناه درش به وجود بیارم با پسریم صحبت کردم اونم متوجه شد و دیگه این حرکتو تکرار نکرد/ بعضی وقتا که پسر سه‌ساله‌م به سینم دست می‌زنه دستشو هدایت می‌کنم ی‌جای دیگه یا حواسشو پرت می‌کنم/ پسریم ۳- ۴ ساله بود که متوجه شدم دچار نعوظ شده بهش گفتم برو جیش کن خوب میشی.
	نظارت بر تماس با محتواهای جنسی	پرهیز از رویارویی	بچه‌ها کارتون‌های ماهواره‌ای می‌بینن ولی نمیدارم هر چیزی ببینن/ برا دخترم قانون گذاشتم که سریال‌ها یا فیلم‌هایی که مناسب سنش نیست نگاه نکنه/ من چهار ساله تلویزیونو به عمد حذف کردم/ من و همسرم فیلمیو که از قبل میدونیم ممکنه چیزایی داشته باشه در حضور دخترم نگاه نمی‌کنیم.
		مدیریت رویارویی ناگهانی	من خودم باهاشون ماهواره نگاه می‌کنم/ اگه می‌رفتیم خونه کسی که ماهواره داشتن صداش می‌کردم که حواسش پرت بشه یا از صاحبخونه می‌خواستم خاموشش کنه/ من نمی‌تونم دیگرانو مجبور کنم که اون کاری که من می‌خوام انجام بدن.
بسترهای حفظ معصومیت جنسی کودک	پاسخ به سؤالات جنسی کودک	پاسخ صحیح و روشن، عدم پاسخ، سؤال در برابر سؤال، پاسخ طولانی، پاسخ معنوی، پاسخ نادرست	پسریم میگه مامان جیش از کجا میاد؟ میگم هر چی می‌خوری ی‌مقدارش می‌مونه تو تنت که قوی بشی و ی‌مقدارم به درد بدنت نمی‌خوره و اینطوری خارج میشه/ ی‌بار که پسریم پنج ساله بود به طور اتفاقی بدن خواهرشو دید، گفت مامان این چرا مثل من نیست؟ من به خاطر سنش جوابی بهش ندادم/ دخترم چهارسالشه، بعضی مواقع ازم می‌پرسه از کجا اومدم؟ وقتی ازش سؤال می‌کنم، میگه خودم می‌دونم و می‌خنده/ یکی دو بار دخترم ازم پرسید چرا برام ی‌خواهر دیگه نمیاری؟ من گفتم ما دعا می‌کنیم خدا بهمون بچه میده/ در مورد بارداریم به پسرهام گفتم آمپول زدم خوابیدم خدا مواد آمپولو بچه کرد.

ب. بسترهای پیشگیری از سوءاستفاده جنسی از کودک

با تحلیل داده‌های شرکت‌کنندگان، دومین مضمون اصلی این پژوهش، بسترهای پیشگیری از سوءاستفاده جنسی از کودک به‌دست آمد. این بسترها توجه به نیازها و خواسته‌های کودک، نظارت بر ارتباط کودک با دیگران و تقویت مهارت‌های خودمراقبتی بود که نمونه‌ای از نقل قول‌های مادران در جدول ۲ آمده است.

توجه به نیازهای کودک: دو نیاز اساسی مورد توجه مادران در این سن، نیاز عاطفی و نیاز به

تفریح بود؛ بدین منظور مادران برای ارضای نیازهای عاطفی کودکان از دادن هدیه به کودک از سوی کودک نو رسیده، تلاش برای جلوگیری از ایجاد احساسات ناخوشایند در کودک بزرگتر پس از تولد کودک نو رسیده، ابراز محبت کلامی و غیر کلامی در هر فرصت و یادآوری خاطرات دوران کودکی او استفاده کرده بودند. آنها برای پاسخگویی به نیاز کودک به تفریح، روش‌هایی چون فراهم کردن شرایط بازی با همسالان تحت نظارت والدین، مشغول کردن کودک با کارت‌های تلویزیون یا سی‌دی‌های آموزشی، اختصاص وقت برای سرگرم کردن کودک و ترغیب کودکان به بازی با هم را به کار برده بودند.

احترام و توجه به خواسته‌های کودک: خودداری از اجبار کودک به پذیرش درخواست اطرافیان، گوش دادن و پیگیری شکایت‌های او، اولویت دادن به کودک و پوشاندن لباس به او مطابق میلش از اقدامات مادران به منظور توجه و احترام به خواسته‌های کودک بود.

بستر نظارت بر ارتباط کودک با دیگران: مادران این پژوهش از تغییر محل زندگی، صمیمی شدن با کودک و گفتگو درباره دوستان او، تنها رهان کردن کودک بیرون خانه، تعیین محدوده امن، آگاهی دادن به کودک از راه داستان و پرسش از کودک درباره وقایع روزانه در غیاب مادر برای پیشگیری از سوءاستفاده جنسی از کودک استفاده کرده بودند.

تقویت مهارت‌های خودمراقبتی: مادران شرکت کننده در این پژوهش کوشیده بودند تا از طریق ارائه آموزش‌های مستقیم کلامی و تصویری، نواحی خصوصی بدن و قوانین مربوط به آن، آموزش واکنش هنگام احساس تهدید، مراقبت از حریم جنسی کودک، تعیین قانون برای کودک (لب‌دادن و بوسیدن لب ممنوع، نشان دادن لباس زیر به دیگران ممنوع، در آوردن لباس زیر جلوی دیگران ممنوع، بازنشستن جلوی دیگران ممنوع) و معرفی افراد مجاز برای شستشوی کودک به او و غیر مستقیم الگودهی به کودک برای رعایت حریم خصوصی، مهارت‌های خودمراقبتی را به او بیاموزند و بدین وسیله از قرار گرفتن کودک در دام متجاوزان جلوگیری کنند.

جدول ۲. تحلیل داده‌های مضمون اصلی دوم

مضمون اصلی	مضمون‌های فرعی	شناسه‌ها	نمونه نقل قول‌ها
بسترهای پیشگیری از سوء استفاده جنسی از کودک	توجه به نیازهای کودک	توجه به احساسات و نیازهای عاطفی کودک	ی اسباب بازی تهیه کردم که وقتی بچه‌م به دنیا اومد بدم به داداشش/ ما تو خونه ساعت مهرورزی داریمو همدیگه رو بغل می کنیمو می بوسیم/ زیاد از کوچیکباشون براشون خاطره تعریف می کنم و بغلشون می کنم.
	توجه به نیاز کودک به تفریح	بازی‌هاش زیر نظر خودمونه/ کارتون دانلود می کنم با هم می بینیم/ بچه‌ها معمولاً خودشون با هم بازی می کنن.	
احترام و توجه به خواسته‌های کودک	عدم اجبار کودک به پذیرش درخواست اطرافیان	دیگه مجبورش نمی کنم دست بده.	
	گوش دادن و پیگیری شکایت‌های کودک	ی بار راجع به یکی از بچه‌های مهدشون گفت که خیلی اذیت می کنه من رفتم به مربیشون گفتم.	
	اولویت دادن به کودک	خودم رو ملزم می دونستم اول خواسته‌های اونو برآورده کنم.	
توجه به ارتباط کودک با دیگران	پوشاندن لباس به کودک مطابق میل او	بهبش اجازه می دادم لباسی که دوست داره بپوشه.	
	زیر نظر گرفتن بازی کودکان	برای اینکه با بچه‌های مجتمع بازی نکنه محل زندگیمون رو از آپارتمانی به ویلایی تغییر دادیم.	
	آموزش غیر مستقیم دوست‌یابی	روزانه در مورد دوستاش با هم صحبت می کنیم؛ مثلاً می پرسیم دوستات چطور بودن؟ با کدوم راحت‌تری؟	
	تنها رها نکردن کودک بیرون از خانه	من هرگز بچه‌م رو تنها نمی داشتم.	
	تعین محدوده امن برای کودک	براش ی دایره تعریف کردم و گفتم فقط من و باباش و خودش اونجا هستیم. یعنی اگه جایی از بدنش درد بگیره یا بخاره فقط به من و باباش میتونه نشون بده.	
	پرسش از کودک درباره وقایع روزانه در غیاب مادر	گاهی اوقات که با عموش می رفت توی ماشین ازش می پرسیدم چی کار کردین؟ چی خریدین؟	
تقویت آموزش کلامی یا	براش توضیح دادم و گفتم کسی نباید بهت دست بزنه، نباید		

تجربه زیسته مادران از تربیت جنسی کودکان پیش از دبستان

مضمون اصلی	مضمون‌های فرعی	شناسه‌ها	نمونه نقل قول‌ها
	مهارت‌های خودمراقبتی	تصویری نواحی خصوصی بدن و قوانین آن	به کسی نشون بدی/ به پسر م میگم ماما وقتی میای بیرون از سرویس تیشرتت باید پایین باشه، نبرش بالا که آگه کسی اومد بیرون شما رو ببینه.
		آموزش واکنش هنگام احساس تهدید	آگه کسی خواست بهت دست بزنه جیغ بزن سکوت نکن.
		مراقبت از حریم جنسی کودک	منتظر می‌مونم تا از دستشویی بیاد بیرون و برهنه وارد جمع نشه.
		الگودهی به کودک	به دخترم گفتم که وقتی پدر یا مادر می‌خوان لباسشون رو عوض کنن باید بیرون باشه.
		تعیین قانون	وقتی با داداشت آب‌بازی می‌کنی هر دو باید لباس زیر تتون باشه.
		معرفی افراد مجاز برای شستشوی کودک به او	من به دخترم گفتم که خودم، مادر جون، آبیجم و مربی مهد فقط میتونه اونو بشوره و بهش دست بزنه.

بحث و نتیجه‌گیری

تربیت جنسی صحیح کودک در عصر حاضر پدیده‌ای پیچیده و چالش‌زا برای مادران است. پژوهشگران این مقاله در گفتگوی اولیه با مادران همسو با یافته‌های پژوهش استون و همکاران (۲۰۱۷) دریافتند که بسیاری از آنها نمی‌دانند باید دقیقاً چه زمانی، چه چیزی را، چگونه به فرزندان خود بیاموزند. بیشتر آنها تربیت جنسی را معادل آموزش جنسی، و برخی آن را چالشی بزرگ برای خود می‌دانستند. تحلیل یافته‌های پژوهش نشان داد که والدین در تربیت جنسی کودک پیش از دبستان خود، دو هدف حفظ معصومیت جنسی و پیشگیری از سوء استفاده جنسی از کودک را مد نظر داشته‌اند. مروری بر پیشینه نشان می‌دهد که این دو حوزه، نگرانی غالب والدین در سراسر جهان، و با تولد اولین فرزند، ایجاد شده است؛ زیرا از آن زمان، والدین باید حضور شخصی دیگر را در روابط و مسائل خصوصی‌شان (سالاری فر، ۱۳۹۲) به دو دلیل احتمال الگوبرداری کودکان از رفتار آنها (جوزفس، ۲۰۱۵) و زمینه‌سازی ایجاد سؤالات نامتناسب با سن را در ذهن آنها (راسل،

۱۹۲۶) مدنظر قرار می‌دادند؛ همسو با یافته‌های پژوهش سالاری‌فر (۱۳۹۲)، بلاغ (۲۰۰۴) و جوزفس (۲۰۱۵) در این پژوهش نیز توجه والدین به الگوگیری رفتار خود توسط کودکانشان موجب اعمال مراقبت‌ها و نظارت‌هایی در عملکردشان بوده است. در این پژوهش، مدیریت پوشش توسط مادران بر دو شیوه مراقبت و آسانگری استوار بود. اینکه کدام‌یک از روش‌ها در چه موقعیت‌هایی می‌تواند صحیح باشد به پاسخ چند سؤال بستگی دارد: نخست، مادر قصد دارد چه ارزی را به کودک خود منتقل کند؟ دوم، درک کودک چگونه و از چه زمانی آغاز می‌شود؟ سوم، آیا دیدن بدن نیمه‌برهنه دیگری می‌تواند برای کودک عدم حساسیت نسبت به مسائل جنسی ایجاد کند؟ چهارم، پوشش در برابر کودک چگونه باشد تا در رشد بهنجار جنسی او خللی وارد نشود؟ پنجم، آیا بین میزان پوشیدگی در برابر دختر و پسر تفاوت هست؟ مروری بر پژوهش‌های خارج از کشور نشان می‌دهد که سیاست این کشورها بیشتر حفظ سلامت جنسی کودک و پیشگیری از سوء استفاده جنسی از او بوده و آنجا هم که از حفظ معصومیت کودک سخن به میان آمده، پوشش مادر جایگاهی نداشته است. در ایران نیز جز طرح مسئله ضرورت پوشش و حدود آن و توجه به رعایت آرایش در مقابل نامحرم در منابع فقهی و اسلامی، تنها یک پژوهش روانشناختی یافت شد که به نقش الگویی پوشش مادر به صورت جمله خبری اشاره کرده بود (مرقاتی‌خویی، ۱۳۹۶). درباره ارزش‌های منتقل‌شونده توسط مادران، شناخت نگرش و فلسفه کلی زندگی آنان مهم به نظر می‌رسد؛ اینکه مادر می‌خواهد چگونه کودکی پروراند؟ ارزش‌های او چیست؟ بنابراین لازمه پرورش ارزش‌هایی چون عفت، حیا، خویشتن‌داری و غیرت، مراقبت مادر در پوشش خود و کودک بوده، حتی برخی ممکن است در این امور زیاده‌روی کنند؛ چنانکه تجربه یکی از مادران از شش‌سالگی خود نشان داد که پوشش افراطی مادر در خانه موجب شده بود که برای او با دیدن ناپوشیدگی زن همسایه، انواع سؤالات جنسی پیش بیاید که در نوجوانی مشتاقانه در جستجوی پاسخ آن باشد؛ بنابراین توجه والدین به شناخت ارزش‌های خود در انتخاب شیوه‌های تربیت جنسی آنها تأثیرگذار خواهد بود. در پاسخ به سؤال دوم می‌توان گفت که رشد ادراک طی سال‌های اول زندگی سریع است و از طریق حواس پنجگانه اتفاق می‌افتد. هرچه محرک‌های محیطی کودک بیشتر باشد، درک مفهوم زودتر ایجاد می‌شود. بنابراین به محض توانمندی کودک در جمله‌سازی، پرسش‌های کنجکاوانه او آغاز می‌شود، کودک در ذهن خود روابط اشیا را به هم می‌پیوندد تا معانی آنها را در یابد (احمدوند، ۱۳۹۱). پس به نظر می‌رسد تصاویر به‌ظاهر بی‌مفهومی که کودک در سال‌های اولیه رشد خود دیده است با گذاشتن کنار

یکدیگر برای او معنی می‌یابد و موجب تحریک کنجکاوی بیشتر او می‌گردد. از همین توضیح می‌توان دریافت که آیا دیدن بدن نیمه‌برهنه دیگری برای کودک می‌تواند عدم حساسیت ایجاد کند یا خیر؛ ضمن اینکه برای پاسخ به این سؤال باید نوع غریزه جنسی را شناخت. این غریزه دو جنبه جسمانی و روانی دارد که با مواد مخدر قابل مقایسه است؛ زیرا اگر تمایلات روانی جنسی به عطش تبدیل شود، می‌تواند زمینه انحرافات جسمانی را برای کودک طی نوجوانی و جوانی او فراهم سازد (ثابت، ۱۳۹۶). از دیدگاه روان‌تحلیلی هر نیاز در صورتی به عطش تبدیل می‌شود که در شش سال اول زندگی یا ارضا نشود یا بیش از حد ارضا شود (پروچسکا و نورکراس، ۲۰۱۳؛ ترجمه سید محمدی، ۱۳۹۵)؛ بنابراین استنباط می‌شود که پوشش متعادل مادر می‌تواند زمینه رشد طبیعی جنسی کودک را فراهم سازد؛ زیرا در غیر این صورت، هر دو سر طیف عادی، محرک کنجکاوی بیشتر کودک خواهد بود. گینات (۲۰۰۹) هم معتقد است که مشاهدات مستقیم، حس کنجکاوی را فرو نمی‌نشاند بلکه می‌تواند امیال نهفته‌ای را بیدار کند که هیچ‌گاه ارضا شدنی نیست. اگرچه پوشش مادر در برابر دختر می‌تواند راحت‌تر باشد (محمدی مقدم، ۱۳۹۷) با توجه به اینکه والدین در تشکیل عادات و تصورات صحیح کودک نقش مهمی دارند (ثابت، ۱۳۹۶)، پوشش صحیح مادر در موقعیت‌های گوناگون می‌تواند الگوی صحیح پوشش را در اختیار کودک قرار دهد. از دیگر نگرانی‌های مادران شرکت‌کننده در پژوهش به کودک مربوط می‌شد و حوزه‌های بازی، معاشرت با دوستان و کنجکاوی‌های جنسی او را در بر می‌گرفت. درباره بازی و معاشرت‌ها، آنچه ذهن مادران را به خود مشغول کرده بود، دستکاریها و رفتار جنسی طی بازی و انتقال اطلاعات جنسی با دیگر کودکان در معاشرت‌ها بود. بنابراین برخی مادران نظارت‌های سختی بر ارتباط و بازی کودک خود با دیگر کودکان اعمال کرده بودند. با مرور پیشینه، دو پژوهش در زمینه بازی و پیامدهای جنسی در کودکان پیش از دبستان یافت شد. در اولین پژوهش با بررسی تأثیرات بلندمدت بازی‌های تعاملی جنسی هیچ پیامد قابل توجهی در بزرگسالی آنان یافت نشد (اوکامی، اولمستید و آبرامسون^۱، ۱۹۹۷). دومین پژوهش نیز تجربه و واکنش کارکنان مهد را در برابر بازی‌های تعاملی جنسی کودکان مورد بررسی قرار داده بود. پژوهشگران دریافته بودند که بازی‌های جنسی تعاملی غیرمعمول توسط کودک خردسال می‌تواند نشانه تجربه کودک از سوء رفتار باشد و چنین کودکانی رفتارهای جنسی بزرگسالان را با دوستان خود شبیه‌سازی می‌کنند

(دیویس، گلاسر و کازوف^۱، ۲۰۰۰). از آنجا که در سال‌های پیش از دبستان، بازی‌های کودکان حالت نمادین دارد، می‌تواند تجربه‌های کودکان را در عالم واقعیت به تصویر کشد و مادران را نسبت به کیفیت و میزان آگاهی کودکان از روابط بزرگسالان و سوء استفاده احتمالی از او آگاه سازد؛ بنابراین نظارت بر بازی کودکان از دو جهت حائز اهمیت است: یکی تأمین امنیت در بازی و دوم اهداف پیشگیرانه در حفظ معصومیت و سوء استفاده جنسی از کودک که مدنظر مادران این پژوهش بوده است؛ ولی آنچه در این نظارت مهم به نظر می‌رسد، ضرورت رعایت اصول کلی تربیت یعنی منع تنبیه و واکنش غیر هیجانی به رفتار کودک است (حسامی، ۱۳۹۷) تا موجب کنجکاوی بیشتر، سرخوردگی و احساس گناه کودک در تعاملات جنسی آینده نشود.

یافته‌های پژوهش حاکی از اعمال روش‌های نظارتی (نظارت در موقعیت‌های معمول و نظارت بر موقعیت‌های ویژه) در مدیریت کنجکاوی جنسی کودکان بود. نظارت بر موقعیت‌های ویژه به تجربه‌ای چون خودتحریکی^۲ کودک، نعوذ پسرانه، لمس پستان مادر و عریان‌نمایی^۳ کودک مربوط بود. برخی مادران این رفتار را طبیعی و متناسب سن کودک دانسته با روش‌هایی چون بی‌اعتنایی، انحراف توجه کودک، هدایت دست کودک به سمت دیگر و تشویق کودک به تخلیه مثانه با آن برخورد کرده بودند و برخی دیگر با نگرانی از میزان طبیعی بودن آن می‌پرسیدند. ترس آنها این بود که چنین رفتاری در کودک باقی بماند و به اختلال تبدیل شود؛ بنابراین برای مقابله با آن به روش‌های بی‌اعتنایی، منع کلامی رفتار، بیان پیامد رفتار برای کودک و تنبیه اقدام کرده بودند. مروری بر پژوهش‌ها نشان می‌دهد که چنین رفتارهایی در کودکان پیش از دبستان طبیعی است (جیل و شاو، ۲۰۱۳؛ فردریش و همکاران^۴، ۱۹۹۸) و رشد مناسب جنسی کودک در گرو تماس فیزیکی صمیمانه با والدین خواهد بود. از سوی دیگر کودکان از تعامل با دیگران و واکنش‌هایی که آنها نسبت به لمس شدن و دیدزنی کودک نشان می‌دهند، قوانینی را برای حفاظت از هویت خود در تعاملات جنسی آینده و احترام به حریم خصوصی خود و دیگران می‌آموزند. چنین کودکانی بتدریج شرم و حیا را از واکنش اطرافیان می‌آموزند و با بزرگتر شدن، این شرم و حیا را درونی می‌کنند (هورنر^۵، ۲۰۰۴). بنابراین به نظر می‌رسد مادران در این باره نیز باید صبور

-
1. Davies
  2. Self Stimulation
  3. Self Exhibition
  4. Friedrich
  5. Hornor

باشند و از اقدامات تنبیهی، تحقیر گرانه، سرزنش کننده و ایجاد احساس گناه در کودک خودداری، و در صورت نیاز به مشاور متخصص مراجعه کنند.

این پژوهش نشان داد که حدود نیمی از مادران به منظور حفظ معصومیت جنسی کودک خود از روش های نظارت بر محتوای جنسی به منظور عدم رویارویی مانند انتخاب شبکه، کارتون یا انیمیشن، حذف کارتون های نامناسب سن کودک، حذف تلویزیون و روش هایی برای رویارویی ناگهانی چون بی اعتنایی، ایجاد حواسپرتی در کودک، همراهی با کودک در تماشا و تذکر به صاحبخانه برای خاموش کردن ماهواره استفاده کرده بودند. درباره روش همراهی مادر با کودک در تماشای ماهواره به نظر می رسد مدیریت محتوا باید پیش از رویارویی کودک صورت گیرد تا موجب رفتارهای شتابزده چون خاموش کردن تلویزیون و تعویض کانال (استون و همکاران، ۲۰۱۷) یا آشفستگی مادر نشود؛ از دیگر روش های مادران بی اعتنایی به ماهواره روشن بود. اگرچه با اعمال بی اعتنایی، مادر تصور می کند مانع حساسیت کودک می شود، تجربه برخی مادران از دوران کودکی خود حاکی از بقا و تداوم محتوای دیده و شنیده شده در ذهن آنان تا دوران نوجوانی بود که به کنجکاوی بیشتر برای یافتن پاسخ سؤالاتشان انجامیده بود. در تأیید این تجربه، یافته ها نشان می دهد که رسانه های حاوی محتوای جنسی، باعث بیداری و آغاز زودرس رفتار جنسی کودک می شود (اکبری و دنیایی، ۱۳۹۸ و کارتانسا و همکاران، ۲۰۱۵) و خطر سوء استفاده جنسی از او را افزایش می دهد (استون و همکاران، ۲۰۱۷).

همان طور که پیشتر بیان شد، یکی از بسترهای حفظ معصومیت جنسی کودک، چگونگی پاسخگویی به سؤالات کودکان از سوی مادر بوده است. در این پژوهش همسو با یافته های استون و همکاران (۲۰۱۷)، پاسخ ندادن به سؤال توسط مادران، زمانی بود که کودک تنها یک بار سؤال کرده بود؛ در این صورت تشخیص مادر، چشم پوشی از پاسخ بود. گاهی هم همسو با یافته های بخشی و همکار (۱۳۹۷)، پاسخ ندادن مادر به علت ترس از بیان پاسخ اشتباه و ایجاد کنجکاوی بیشتر در کودک بود؛ بنابراین بر اساس تجربه مادران به نظر می رسد اگر انتخاب مادر، پاسخ ندادن به سؤال کودک باشد، باید ویژگی های شخصیتی، سن، میزان کنجکاوی، شدت و چگونگی ارتباط او با همسالان، آزادی در دسترسی به منابع اطلاعاتی دیگر مد نظر قرار گیرد؛ زیرا سؤالی که از سوی کودک کنجکاوی، دیگر تکرار نشود، احتمالاً نشانه دریافت پاسخ از منابع اطلاعاتی دیگر خواهد بود. در دیگر شرایط در صورت طرح پرسش جدی از سوی کودک بهتر است به آن پاسخ شایسته داده شود. روش های پاسخگویی مادران بجز پاسخ معنوی، نادرست و طولانی با

شرایط مطرح شده در مطالعات فرمیهنی فراهانی (۱۳۸۷)، محمدی مقدم (۱۳۹۷)، ثابت (۱۳۹۶)، فقیهی (۱۳۹۴) و تبریزی و ترابی (۱۳۹۶) همسو است. از آنجا که کودک پیش از دبستان از مفاهیم انتزاعی و معنوی درکی ندارد، کاربرد آن می‌تواند موجب ابهام و سؤالات بیشتر و جزئی‌تری توسط کودک شود (مرویان حسینی، ۱۳۹۷). ارائه اطلاعات غیر ضروری هم می‌تواند برای کودک مبهم و خسته‌کننده باشد و او را به سوی فرد دیگری هدایت کند که پاسخ کوتاه می‌دهد (حسامی، ۱۳۹۷) یا زمینه کنجکاوی بیشتر کودک را فراهم آورد (محمدی مقدم، ۱۳۹۷).

اقدامات پیشگیرانه از سوء استفاده جنسی

بر اساس یافته‌های این پژوهش مادران سعی می‌کردند که با روش‌هایی چون دادن هدیه به کودک از سوی کودک نو رسیده، ابراز محبت کلامی و غیر کلامی، یادآوری خاطرات کودکی او، عدم واکنش هیجانی به رفتار او، احترام به خواسته کودک، عدم اجبار کودک به پذیرش درخواست اطرافیان، گوش دادن و پیگیری شکایت‌های کودک و پوشاندن لباس‌های مورد علاقه کودک به او نشان دهند که دوستش دارند و برایش اهمیت قائلند تا دوستی و دلبستگی بین آنها تقویت شود و کودک نیازمند دریافت محبت از غیر نباشد و رازها، نگرانی‌ها، خواسته‌ها و مشکلات خود را با مادر مطرح کند تا زمینه مراقبت بهتر از کودک فراهم شود. همسو با این یافته، پژوهش‌ها نشان می‌دهد که توجه مداوم و فعالانه مادر به نیازها و خواسته‌های کودک می‌تواند از یک سو موجب آسان شدن دلبستگی عاطفی ایمن (موریس و همکاران، ۲۰۰۷) و افزایش قدرت تحمل ناکامی آینده در او (ثابت، ۱۳۹۶) و از سوی دیگر کمی دلبستگی مادرانه می‌تواند خطر سوء استفاده جنسی از کودک را افزایش دهد (رادولف و همکاران، ۲۰۱۷)؛ بنابراین ارتباط گرم مادر - کودک می‌تواند از طریق ایجاد امنیت عاطفی در پیشگیری از سوء استفاده جنسی از کودک مؤثر باشد (رادفورد و همکاران، ۲۰۱۵؛ موریس و همکاران، ۲۰۱۷ و لنگوین، کاست و هبرت^۱، ۲۰۱۶)؛ ولی پاسخ‌های منفی یا تنبیهی والدین به احساسات کودک، موجب افزایش تحریک عاطفی کودک می‌شود و به او یاد می‌دهد که به جای درک و بیان مناسب احساسات منفی، دو پیامد ناخوشایند را تجربه کند: یکی ایجاد تنهایی عاطفی که زمینه را برای دستکاری جنسی کودکان کوچکتر فراهم می‌کند (لثربای، ویلیامز، بیرچ و کین^۲، ۲۰۱۱) و دیگری عدم شناخت

صحیح عواطف که موجب عدم گزارش موارد غیر عادی توسط کودک می‌شود (مزلیش و فابر^۱، ۱۹۷۴، ترجمه ناصحی، ۱۳۹۸) و بنابراین کودک بیشتر در معرض خطر سوء استفاده جنسی قرار می‌گیرد. از دیگر روش‌های مادران برای پیشگیری از سوء استفاده جنسی از کودک در این پژوهش، نظارت بر ارتباط کودک با دیگران به دو شیوه بوده است: بیشتر مادران نظارت شدید سختگیرانه‌ای را اعمال کرده بودند که با یافته پژوهش‌های دیگر در زمینه نظارت بر تعامل کودک با دیگر کودکان و بزرگسالان (بیچن و همکاران، ۲۰۱۸)، اعمال سرپرستی و نظارت دقیق (رادولف و همکاران، ۲۰۱۷) و نظارت بر اوقات تنهایی کودک (مندلسون و لتورنیو^۲، ۲۰۱۵) همسو است. برخی دیگر از مادران به هدف تقویت مهارت خودمراقبتی در کودک، نظارت نسبی بر تعاملات او را در پیش گرفته بودند که با یافته پژوهش تاکاهاشی و همکاران (۲۰۱۵) همسو است. بر اساس پژوهش آنها قاطعیت و خودکنترلی در کودکان دیده شده بود که والدینشان با گرمی آنها را پذیرفته، و از اعمال محدودیت بیش از اندازه بر روابط آنها خودداری کرده بودند. آموزش خودمراقبتی به کودک، روشی بود که توسط تمامی مادران به منظور پیشگیری از سوء استفاده جنسی از کودک اعمال شده بود که با یافته اکسای و همکاران (۲۰۱۶) و کارتانسا و همکاران (۲۰۱۵) در زمینه لزوم ارائه چنین آموزشی همسو و در میزان و روش ارائه آموزش ناهمسو است. در پژوهش کارتانسا و همکاران (۲۰۱۵) بیشترین موضوع مورد گفتگو تفاوت بدنی در دو جنس و کمترین آن خودارضایی^۳ بود؛ ولی بیشترین موضوع مورد گفتگو در این پژوهش، معرفی اندام خصوصی، چگونگی رعایت حریم خصوصی و روش واکنش هنگام احساس تهدید بود و صحبت درباره خودارضایی کودک به اجرایم آن منوط بود و شامل حال همه کودکان نشده بود. در این پژوهش، آموزش قاطعیت و دوست‌یابی به کودک به شیوه غیر مستقیم از طریق قصه‌گویی و گفتگو با او در مورد دوستانش انجام شده بود. کرایزر، وایت، فرایر و جرج^۴ (۱۹۸۹) نیز به منظور تقویت مهارت‌های خودمراقبتی، روش‌های تمرین نقش با کودک را به کار گرفتند و اثربخشی آن را دریافتند که در نوع روش بی‌نظیر است و مشابهی در میان پژوهش‌های داخلی و خارجی یافت نشد. بررسی آنها نشان داد که آموزش به تنهایی کافی نیست؛ پژوهشگران دیگر نیز پس از ۲۰ سال یافته‌های او را تأیید کردند (رادولف و همکاران، ۲۰۱۷).

1. Mazlish & Faber
2. Mendelson & Letourneau
3. Masturbation
4. Kraizer, Witte, Freyer & George

محققان در این پژوهش دریافتند که مادران کودکان پیش از دبستان برای رسیدن به تربیت هدفمند جنسی نیازمند بهره‌مندی از نگرش‌ها، بینش‌ها و روش‌هایی هستند که آنان را به هدف مطلوب برساند که همان حفظ معصومیت جنسی و پیشگیری از سوء استفاده جنسی از کودک است. در راستای تأمین نگرش جهت‌مند پیشنهاد می‌شود مادران ابتدا با آگاهی از ارزش‌های جامعه، ارزش‌ها و فلسفه حاکم بر زندگی خود را بازبینی، و در جهت عمل مطابق آن ارزشها اقدام کنند؛ سپس بینش و شناخت لازم برای تشخیص نیاز تربیتی کودک و اقدام بجا و بموقع با در اختیار گذاردن محتواهای غنی همچون کتاب، فایل‌های صوتی و تصویری مناسب و طراحی دوره‌های آموزشی جامع و فرایندی برای خانواده‌ها فراهم شود و در آخر، انتخاب روش مناسب توسط مادران است که می‌تواند خلاقانه و با تکیه بر دو گام پیشین متناسب با شرایط رشدی و بافت زمینه‌ای هر کودک تعیین و اجرا گردد. بنابراین انتظار می‌رود با اجرای درست این گام‌ها بتوان در جهت ساختن جامعه‌ای با مردان و زنانی با تمایلات و هویت جنسی سالم، با نشاط و مطمئن اقدام کرد.

منابع

احمدی، علی اصغر (۱۳۹۵)، تربیت جنسی کودک و نوجوان (بخش اول)، مجله رشد آموزش مدرسه، ش ۵: ۱۰ - ۴.

احمدوند، محمدعلی (۱۳۹۱)، روان‌شناسی کودک و نوجوان، چ دوم، تهران: انتشارات دانشگاه پیام نور. اکبری، رضا و دنیایی، ام کلثوم (۱۳۹۸)، جامعه‌شناسی خانواده و آسیب‌های نوپدید آن، تهران: انتشارات آوای نور.

بخشی، نگین و خرمایی، فرهاد (۱۳۹۷)، چالش‌های والدین در آموزش جنسی به فرزندان: یک مطالعه کیفی، مجله تحقیقات کیفی در علوم سلامت، س ۷، ش ۳: ۲۳۹ - ۲۲۷.

پروچسکا، جیمز آ و نورکراس، جان سی. (۲۰۱۳)، نظریه‌های روان‌درمانی: نظام‌های روان‌درمانی - تحلیل میان نظری (ویراست هشتم)، ترجمه یحیی سید محمدی (۱۳۹۵)، چ دوازدهم، تهران: انتشارات روان.

تبریزی، مصطفی و ترابی، زهرا (۱۳۹۶)، آموزش مسائل جنسی به کودک و نوجوان، تهران: انتشارات فراروان.

ثابت، حافظ (۱۳۹۶)، تربیت جنسی در اسلام، قم: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره).

حسامی، فاران (۱۳۹۷)، تربیت جنسی کودکان از تولد تا ۹ سالگی (راهنمای والدین و مربیان)، چ اول، تهران: انتشارات دانژه.

دلور، علی (۱۳۸۹)، روش‌شناسی کیفی. مجله راهبرد، س نوزدهم، ش ۵۴: ۳۲۹ - ۳۰۷.

- رشید، خسرو و حسینی اصل نظرلو، مریم (۱۳۹۶)، بررسی تأثیر آموزش جنسی بر افزایش دانش جنسی والدین و احساس کفایت آنان، نشریه علمی - پژوهشی آموزش و ارزشیابی، س دهم، ش ۳۷: ۱۶۲ - ۱۴۳.
- سالاری فر، محمدرضا (۱۳۹۲)، خانواده در نگرش اسلام و روان‌شناسی، چ دوازدهم، قم: انتشارات پژوهشگاه حوزه و دانشگاه با همکاری سمت.
- عباس‌زاده، محمد (۱۳۹۱)، تأملی بر اعتبار و پایایی در تحقیقات کیفی، مجله جامعه‌شناسی کاربردی، س ۲۳، ش ۴۵: ۳۴ - ۱۹.
- فرمehنی فراهانی، محسن (۱۳۸۷)، نگاهی گذرا بر تربیت جنسی مقاطع مختلف تحصیلی، فصلنامه سلامت روان، س اول، ش اول: ۲۸ - ۱۹.
- فقیهی، علی نقی (۱۳۹۴)، تربیت جنسی، مبانی، اصول و روش‌ها از منظر قرآن و حدیث، چ یازدهم، قم: انتشارات دارالحدیث.
- کرسول، جان (۱۹۹۷)، پویش کیفی و طرح پژوهش - انتخاب از میان پنج رویکرد، ترجمه حسن دانایی‌فرد و حسین کاظمی (۱۳۹۶)، ویرایش دوم، چ سوم، تهران: انتشارات صفار.
- گینات، هایم (۱۹۶۱)، والدین و تربیت فرزند: راه حل‌هایی نو برای مشکلات قدیمی، ترجمه فروزان گنجی‌زاده (۱۳۸۸)، چ سوم، تهران: انتشارات دات.
- مازلیش، آلین و فیبر، آدل (۱۹۷۴)، کودک، خانواده، انسان: روش تربیت کودک بر اساس نظرات دکتر هایم جینات، ترجمه گیتی ناصحی (۱۳۹۸)، تهران: انتشارات نشر نی.
- میردی، کتابون؛ حسن‌پور ازغدی، سیده بتول و امیری فراهانی، لیلا (۱۳۹۶)، آگاهی و نگرش مادران نسبت به تربیت جنسی کودکان پیش دبستانی، نشریه پرستاری ایران، دوره ۳۰، ش ۱۰۶: ۴۵ - ۳۵.
- محمدی مقدم، فرید (۱۳۹۷)، خانواده و مراقبت‌های جنسی فرزندان در آموزه‌های اسلامی، چاپ دوم، مشهد: انتشارات اعتقاد ما.
- مرفاتی‌خویی، عفت‌السادات (۱۳۹۶)، پدر و مادر اولین آموزگاران جنسی کودکان، مجله رشد آموزش مشاور مدرسه، ش ۴۶: ۴۱ - ۴۰.
- مرویان حسینی، سید محمود (۱۳۹۷)، تربیت جنسی در اسلام: آموزه‌ها و راهکارها، چ چهارم، مشهد: انتشارات دانشگاه علوم اسلامی رضوی.

- Bullough, V. L. (2004). 'Children and adolescents as sexual beings: a historical overview'. *Child and Adolescent Psychiatric Clinics of North America*, 13(3), 447-459.
- Cherie, A. & Berhanie, Y. (2015). 'Assessment of Parenting Practices and Styles and Adolescent Sexual Behavior among High School Adolescents in Addis Ababa', *Ethiopia. J AIDS Clin Res*, 6, 424.
- Davies, S. L., Glaser, D. G., & Kossoff, R. (2000). 'Children's Sexual Play and Behavior in pre school settings: Staff's perceptions, reports, and responses'. *Child Abuse & Neglect*, 24(10), 1329-1343.
- Flores, D., & Barroso, J. (2017). '21st Century Parent-Child Sex Communication in the United States: A Process Review', *The Journal of Sex Research*, 00(00), 1-17.

- Friedrich, W. N., Fisher, L., Broughton, D., Houston, M., & Shafran, C. R. (1998). 'Normative Sexual Behavior in Children: A Contemporary Sample'. *Pediatrics*, 101(4).
- Gaertner, A. E., Fite, P. J., & Colder, C. R. (2010). 'Parenting and Friendship Quality as Predictors of Internalizing and Externalizing Symptoms in Early Adolescence'. *J Child Fam Stud*, 19, 101-108.
- Gil, E., & Shaw, J. A. (2013). *Working with children with Sexual Behavior Problem*. New York: The Guilford press.
- Hesapcioglu, S.T., Aktepe, E., Ozyay, F., Kaytanli, U., Ozmen, S., Tural, D. A., & Kose, S. (2017). 'The Relationship between Children's Masturbation Behavior and Their Mothers' Temperament and Character Dimensions: A Case-Control Study'. *Journal of Mood Disorders*, 7(1), 7-20.
- Hornor, G. (2004). 'Sexual Behavior in Children: Normal or Not?'. *J Pediatr Health Care*, Vol: 18, 57-64.
- Jin, Y., Chen, J., & Yu, B. (2019). 'Parental practice of child sexual abuse prevention education in China: Does it have an influence on child's outcome?'. *Children and Youth Services Review*, 96, 64-69.
- Josephs, L. (2015). *How Children Learn About Sex: A Cross-Species and CrossCultural Analysis*, Archives of Sexual Behavior the Official Publication of the International Academy of Sex Research.
- Kincaid, C., Jones, D. J., Sterrett, E., & McKee, L. (2012). 'A review of parenting and adolescent sexual behavior: The moderating role of gender'. *PMC online journal*, doi: 10.1016/j.cpr.2012.01.002.
- Kraizer, Sh., Witte, S., Freyer, S., & George, E. (1989). 'Child Sexual Abuse Prevention Programs: What Makes Them Effective in Protecting Children?'. *Jr Children Today*, 18(5).
- Kurtuncu, M., Akhan, L.U., Tanir, E. M., & Yildiz, H. (2015). 'The Sexual Development and Education of Preschool Children: Knowledge and Opinions from Doctors and Nurses'. *Sex Disabil*, 33, 207-221.
- Langevin, R., Cossette, L., & Hébert, M. (2016). 'Emotion Regulation in Sexually Abused Preschoolers, *Child Psychiatry & Human development*'. 47, 1-12.
- Letherby, G., Williams, K., Birch, P., & Cain, M. E. (2011). *Sex as Crime?*. Published by Routledge.
- Litton Fox, G. (1980). 'The mother-Adolescent Daughter Relationship as a sexual socialization structure: A research Review'. *Family Relations*. 29, 21-28.
- McGinn, L., Stone, N., Ingham, R., & Bengry-Howell, A. (2016). 'Parental interpretations of "childhood innocence": Implications for early sexuality education', *Health Education*, 116(6): 580-594.
- Mendelson, T., & Letourneau, E. J. (2015). 'Parent-Focused prevention of Child Sexual Abused'. *Prev Sci Journal*, 16, 844-852.
- Morris, A., Silk, J. S., Steinberg, L., Myers, S. S., & Robinson, L. R. (2007). 'The Role of the Family Context in the Development of Emotion Regulation'. *Social Development*, 16(2), 361-388.
- Morris, A. S., Criss, M. M., Silk, J. S., & Houlberg, B. J. (2017). 'The Impact of Parenting on Emotion Regulation during Childhood and Adolescence'. *Child Development Perspectives*, 0(0), 1-6.
- Okami, P., Olmstead, R., & Abramson, P. R. (1997). 'Sexual Experiences in Early Childhood: 18-Year Longitudinal Data from the UCLA Family Lifestyles Project'. *The Journal of Sex Research*, 34(4): 339-347.
- Radford, L., Allnock, D., & Hynes, P. (2015). 'Preventing and Responding to Child Sexual Abuse and Exploitation: Evidence review'. *Child Protection Section Programme Division UNICEF Headquarters*.

- Rudolph, J., Zimmer-Gembeck, M. J., Shanley, D. C., & Hawkins, R. (2017). 'Child Sexual Abuse Prevention Opportunities: Parenting, Programs, and the Reduction of Risk', *Child Maltreatment*, 23(1), 96-106.
- Russel, B. (1926). *Education and The Goog Life*. Published by Albert & Charles Boni.
- Stone, N., Ingham, R., McGinn, L., & Bengry-Howell, A. (2017). 'Talking relationships, babies and bodies with young children: The experiences of parents in England'. *Sex Education Journal*, 17(5), 588-603.
- Takahashi, Y., Okada, K., Hoshimo, T., & Anme, T. (2015). 'Developmental Trajectories of Social Skills during Early Childhood and Links to Parenting Practices in a Japanese Sample'. *Plos one journal*, 10(8).
- Turnbull, T., Wersch, A. V., & Schaik, P. V. (2008). 'A review of parental involvement in sex education: The role for effective communication in British families', *Health Education Journal*, 67(3), 182-195.
- Xie, Q. W., Qiao, D. P., & Wang, X. L. (2016). 'Parent-involved prevention of Child Sexual Abuse: A Qualitative exploration of parent's perceptions and practices in Beijing'. *J Child Fam Stud*, 25, 999-1010.